

Andrzej Matczak

TURYSTYKA W STRUKTURZE FUNKCJONALNEJ DUŻEGO MIASTA. PRZYKŁAD ŁODZI

Zarys treści Na podstawie danych o liczbie pracujących, podmiotów gospodarczych i wartości dodanej brutto, Łódź na początku drugiej dekady XXI wieku określono jako miasto o dominującej funkcji usługowej z udziałem przemysłu. Podjęta próba empirycznego określenia miejsca turystyki w strukturze funkcjonalnej Łodzi na podstawie wyżej wymienionych danych, jak również w oparciu o tradycyjne wskaźniki funkcji turystycznej wskazuje na marginalną rolę turystyki w jej strukturze funkcjonalnej.

Słowa kluczowe Turystyka, struktura funkcjonalna, Łódź.

1. Wprowadzenie

Współcześnie, ważnym zagadnieniem badawczym w geografii turystyki jest określenie miejsca turystyki w strukturze funkcjonalnej dużych miast. Miasta te są wielofunkcyjnymi organizmami wchłaniającymi masy turystów, którzy w dużej mierze fizycznie i ekonomicznie są w nich niewidoczni. Korzystają oni z udogodnień i usług miejskich, które rzadko zostały specjalnie stworzone do ich użytku. Najwięcej z turystyki uzyskują duże ośrodki miejskie o zróżnicowanej bazie ekonomicznej, ale jednocześnie są od niej najmniej zależne. Turystyka wyraźnie potrzebuje różnorodnych, elastycznych i dostępnych produktów turystycznych, które zapewnia duże miasto. Jednak wcale nie jest oczywistym, że duże miasta żyją lub muszą żyć z turystyki. Jest to paradoks, na który zwraca uwagę wielu badaczy (Ashworth, Page 2011).

Pojęcie funkcji rozprzestrzeniło się w wielu dyscyplinach naukowych (matematyce, logice, biologii i in.). Do geografii osadnictwa wprowadził je niemiecki geograf F. Ratzel w 1891 roku. Termin ten zaczerpnął z fizjologii, w której przyjmuje się, że poszczególne organy pełnią określone funkcje, czyli spełniają określone czynności, określoną rolę w stosunku do całego organizmu. Metafora ta porównująca miasto do żywego organizmu zakłada, że jego stan i rozwój

charakteryzują współzależności i integrują poszczególne części, które wspólnie dążą do zachowania całości w stanie równowagi¹. Zatem przez funkcję miasta rozumiemy całokształt działalności społeczno-ekonomicznych, jakie miasto spełnia w systemie gospodarki narodowej. Takie właśnie pojęcie funkcji jest przyjęte przez geografów (Kielczewska-Zaleska 1972; Maik 1992; Szymańska 2013). Zestaw spełnianych przez miasto funkcji i zachodzące pomiędzy nimi relacje, zarówno jakościowe, jak i ilościowe, określa się mianem struktury funkcjonalnej miasta. Jest ona zmienna w czasie i podlega ewolucji. Miarą funkcji jest liczba, rodzaj, struktura instytucji oferujących miejsca pracy, wytwarzających dobra i usługi o określonej wartości, zajmujących określoną przestrzeń w określony sposób zagospodarowaną, każdorazowo odniesione do miasta w jego granicach administracyjnych lub urbanistycznych.

Określenie miejsca zajmowanego przez turystykę w strukturze funkcjonalnej dużego miasta, w tym również Łodzi, jest trudne z wielu powodów. Jednym z nich jest poszukiwanie stosownej miary dającej możliwość porównywania różnych z natury funkcji (działalności) miejskich. Charakterystyka ewolucji (zmienności) struktury funkcjonalnej miasta wymaga też stabilnej w dłuższym okresie jednostki pomiaru. Dotychczas wykorzystywane w analizach funkcji miejskich miary, jak liczba i rodzaj instytucji oraz zatrudnieni w nich pracownicy mają wyraźne ograniczenia merytoryczne, podobnie jak wartość środków trwałych czy nakłady inwestycyjne. Trudno porównać znaczenie dla miasta firm opracowujących oprogramowanie komputerowe ze sklepami handlującymi artykułami spożywczymi na podstawie wielkości zatrudnienia, wartości środków trwałych czy też nakładów inwestycyjnych. Wydaje się, że z merytorycznego punktu widzenia bardziej przydatne dla analiz funkcjonalnych są dane dotyczące wartości wytwarzanych i/lub sprzedanych towarów i usług, a te nadal są trudno dostępne. Drugie z ograniczeń tkwi w charakterze funkcji turystycznej, której pomiar wielkości i struktury wyrażano dotychczas najczęściej poprzez obiekty i miejsca noclegowe oraz ruch turystyczny, a bardzo rzadko poprzez wpływ i jej oddziaływanie na społeczeństwo, gospodarkę i przestrzeń. Nadal dysponujemy bardzo ograniczoną znajomością wielkości i struktury przepływów pomiędzy turystyką a pozostałymi gałęziami gospodarki (przepływy międzygałęziowe), a zwłaszcza pomiędzy terytorialnymi rynkami podaży i popytu turystycznego (przepływy międzyregionalne). Wskazane trudności ograniczały dotychczasowe i nadal ograniczają obecne próby analiz wskazujących na miejsce turystyki w strukturze funkcjonalnej dużego miasta (w tym również Łodzi).

Problemowi zmian zachodzących w strukturze funkcjonalnej Łodzi poświęcono w literaturze wiele miejsca (Ginsbert 1962; Koter 1969; Liszewski 1977, 2001; Baranowski, Fijołek (red.) 1980; Suliborski 1992; Koter, Liszewski, Suliborski

¹ Szerzej problem tej metafory w geografii miast i jego konsekwencje omawiają m.in. A. Suliborski (2010), W. Maik (2012).

2000; *Plan...* 2007; Liszewski (red.) 2009; *Studium...* 2009 i in.). Przedstawiono w nich genezę funkcji miejskich, ich strukturę oraz ewolucję w okresie od powstania miasta feudalnego w XV wieku, następnie przemysłowego lokowanego „na surowym korzeniu” w początkach XIX wieku i jego rozwoju aż po okres współczesny. Wyjaśniono w nich niezwykle szybki rozwój miasta w oparciu o przemysł włókienniczy, dzięki któremu Łódź z miasteczka rolniczego liczącego u progu XIX wieku niecały tysiąc mieszkańców przekształciła się w ciągu następnych 100 lat w duże miasto przemysłowe z blisko półmilionową liczbą mieszkańców. W ostatnim stuleciu Łódź, pomimo nadal zachowanej dominacji przemysłu włókienniczego w strukturze funkcjonalnej, systematycznie rozwijała przemysły i usługi z nim współpracujące oraz pozostałe funkcje miejskie wynikające z istnienia wielkiego ośrodka miejskiego (w końcu lat 80. ubiegłego wieku Łódź liczyła nieco ponad 850 tys. stałych mieszkańców). Zmiany ustrojowe (wprowadzenie ustroju socjalistycznego) w połowie XX wieku początkowo nie spowodowały istotnych korekt w powolnym lecz systematycznie postępującym różnicowaniu struktury funkcjonalnej miasta. Dopiero w końcu XX wieku ten model rozwoju i funkcjonowania Łodzi uległ gwałtownej zmianie wraz z upadkiem gospodarki planowej i powrotem do rynkowej. Ograniczona została rola przemysłu, zwłaszcza włókienniczego, natomiast na znaczeniu zyskały usługi w jego rozwoju i strukturze funkcjonalnej. Liczba mieszkańców Łodzi zmniejszyła się do około 700 tys. w 2015 roku.

W dotychczas prowadzonych badaniach nie zwracano uwagi na turystykę jako na element struktury funkcjonalnej tego miasta. Powstanie w Łodzi w połowie lat 70. ubiegłego wieku ośrodka badawczego nad turystyką przyczyniło się do powstania szeregu opracowań (Liszewski 2006) dotyczących walorów, infrastruktury i ruchu turystycznego w mieście (Maczak 2002, 2011; Milewska 2003; Milewska, Włodarczyk 2004; Jakóbczyk-Gryszkiewicz, Dyba, Marcińczak, Tanaś 2008; Krakowiak, Latosińska 2011; Włodarczyk (red.) 2011, 2012 i in.), przestrzeni turystycznej Łodzi (Liszewski 1999, 2008), strategii rozwoju w nim turystyki (Kaczmarek, Liszewski, Włodarczyk 2006). Jednak problem miejsca turystyki w jego strukturze funkcjonalnej nie był szerzej podejmowany (Maczak 1996). Wydaje się więc celowym podjęcie tego zagadnienia w prezentowanym opracowaniu. Jego analizę utrudnia brak stosownych materiałów źródłowych. Dotyczy to nie tylko okresów przeszłych, ale również stanu aktualnego. A zagadnienie to wydaje się być bardzo ważne. W licznych studiach zagranicznych i krajowych wskazuje się na turystykę jako na działalność gospodarczą prowadzącą do rewitalizacji i rozwoju dużych miast (i wielu ich dzielnic) przeżywających wspólnie poważny kryzys. Zatem empiryczne sprawdzenie jaką rolę odgrywa obecnie turystyka w strukturze funkcjonalnej dużego, przeżywającego kryzys miasta poprzemysłowego, jakim współcześnie jest Łódź, jest zagadnieniem istotnym. Niemniej ważne jest też sprawdzenie przydatności istniejących zasobów materiałów źródłowych do określenia znaczenia turystyki w jej strukturze funkcjonalnej.

2. Struktura funkcjonalna Łodzi

Identyfikację współczesnej struktury funkcjonalnej Łodzi oparto na podstawie liczby pracujących, podmiotów gospodarczych i wartości dodanej brutto² zagregowanych do podstawowych sektorów gospodarczych (I – rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo, II – przemysł, budownictwo, IIIa – usługi materialne (handel, naprawy pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja), IIIb – usługi niematerialne (działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, administrowanie i działalność wspierająca, administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenie społeczne, edukacja, opieka zdrowotna i pomoc społeczna, działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, pozostała działalność usługowa), mających miejsce na terenie miasta. Informacje statystyczne dotyczące liczby pracujących, podmiotów gospodarczych, wartości dodanej brutto zgromadzono od 2009 do 2013 roku, a obliczenia proporcji między wyróżnionymi grupami działalności oparto na wartościach średnich z wymienionych lat (tab. 1). Istotna rola korygująca przypadła danym z 2011 roku pochodzącym z NSP. Wszystkie informacje statystyczne zaczerpnięto z oficjalnych danych publikowanych przez statystykę państwową i udostępnianych m.in. na stronie internetowej GUS i US w Łodzi.

Tabela 1

Udziały procentowe czterech grup działalności miejskich w Łodzi
w latach 2009–2013

Działalność gospodarcza	Pracujący	Podmioty gospodarcze	Wartość dodana brutto
Sektor I	0,1	0,4	0,1
Sektor II	25,0	19,4	27,4
Sektor IIIa	28,7	39,7	33,2
Sektor IIIb	46,2	40,5	39,3
Ogółem	100,0	100,0	100,0

Źródło: *Statystyka Łodzi* (2014)

W ten sposób zgromadzone dane statystyczne zestawione w tab. 1 wskazują, że Łódź jest aktualnie miastem o charakterze usługowym. W strukturze sektora usługowego wyraźną przewagę mają usługi niematerialne (reprezentujące

² Wartość dodana brutto to wartość wszystkich wyrobów i usług wytworzonych przez wszystkie podmioty miejskie w ciągu danego roku pomniejszona o koszty związane z ich wytworzeniem.

działalności metropolitalne miasta) nad materialnymi. Należy też podkreślić nadal dobrą pozycję w strukturze funkcjonalnej Łodzi przemysłu, który wraz z budownictwem skupiał nieco ponad $\frac{1}{4}$ działalności gospodarczych miasta.

Pracujący w przemyśle (blisko 60 tys.) stanowili około $\frac{1}{5}$ ogółu pracujących w Łodzi. Liczba ta jest mniej więcej stabilna w ostatnich paru latach. Udział przemysłu w wartości dodanej brutto miasta był nieco wyższy i kształtował się na poziomie około 22%. Jednak w ostatnich latach wykazywał powolny spadek, łącznie w granicach 2,5 punktu procentowego. Z kolei w liczbie podmiotów gospodarczych zatrudniających powyżej 9 osób przemysł łódzki miał udział rzędu 26%. Przytoczone dane świadczą, że pomimo dużej redukcji przemysł łódzki nadal posiada mocną pozycję w strukturze funkcjonalnej miasta. Jest to już zupełnie inny technologicznie przemysł, aniżeli ten sprzed 25 lat. Tradycyjne jego gałęzie (jak włókienniczy, odzieżowy, skórzany, chemiczny, maszynowy i in.) zostały unowocześnione technologicznie i wsparte przez nowoczesne wzornictwo, targi, pokazy mody itp. Na dużą skalę rozwinięto produkcję artykułów gospodarstwa domowego, a także wyrobów medycznych, sprzętu i oprogramowania informatycznego, biotechnologii i przetwórstwa spożywczego, sztuki filmowej, audiowizualnej, wydawnictwa i in.

Podjęcie i prowadzenie w Łodzi i jej okolicy dużych inwestycji transportowych i komunalnych stworzyło dobrą koniunkturę dla budownictwa, którego udział w liczbie pracujących, wartości dodanej brutto i dużych (powyżej 9 pracujących) podmiotów gospodarczych sięgnął odpowiednio: 5, 6 i 8% udziału, w znaczącym stopniu wspierając sektor przemysłowy.

Łódź, od wielu już lat, jest dużym centrum handlowym wspieranym przez powstający wielki węzeł komunikacyjny o znaczeniu krajowym i europejskim (z krzyżującymi się autostradami, koleją dużych prędkości i szlakami lotniczymi). Sytuacja ta sprzyja rozwojowi transportu i gospodarki magazynowej, lokalizacji stacji obsługi transportu (centra logistyczne), usług w zakresie zakwaterowania i gastronomii, informacji i komunikacji. W wymienionych rodzajach usług pracowało blisko 84 tys. osób (w tym w handlu 51,3 tys. i transporcie 17,3 tys.), co stanowiło 28,7% ogółu pracujących w mieście. Wartość dodana brutto w wymienionych usługach osiągnęła prawie 33,2%, a udział podmiotów zatrudniających powyżej 9 osób 28,6%. Wymienione rodzaje usług wykazywały od 2009 roku niewielki lecz stabilny wzrost.

Istotnej rozbudowie w Łodzi uległy usługi finansowe, ubezpieczeniowe i obsługujące rynek nieruchomości. W ostatnich latach charakteryzowały się dość stabilnym udziałem w liczbie pracujących w mieście wynoszącym 6,4%, wartością dodaną brutto oscylującą na poziomie 10–13%, przy znacząco mniejszym udziale firm (3,4%) zatrudniających powyżej 9 osób.

Łódź, systematycznie od wielu lat, rozwijała swoje funkcje wielkomiejskie. Funkcje te m.in. związane były z działalnością dużego ośrodka administracji

rządowej, samorządowej i społeczno-gospodarczej dającego pracę dla 36 tys. osób, tj. 12,3% pracującym. Systematycznie też następowała w Łodzi budowa dużego ośrodka edukacyjnego, naukowego, medycznego, kulturalnego, która w konsekwencji umożliwiła Łodzi szerokie kontakty międzynarodowe w wymienionych działalnościach i organizowanie różnych wydarzeń (targi, festiwale, kongresy itp.). Działalność łódzkiego ośrodka edukacyjnego, naukowego, medycznego, kulturalnego dostarczyła pracy dalszym 76,2 tys. osobom, tj. 26,1% pracującym. Łącznie wymienione funkcje wielkomiejskie (określane często metropolitalnymi) dały pracę nieco ponad 112 tys. (tj. 38,4%) pracującym. Wytworzyły one rocznie blisko 30% wartości dodanej brutto miasta.

3. Miejsce turystyki w strukturze funkcjonalnej miasta

Określenie miejsca (pozycji) turystyki w przedstawionej w oparciu o liczbę pracujących, podmiotów gospodarczych i wartości dodanej brutto strukturze funkcjonalnej miasta jest bardzo trudne do oszacowania. Obsługą przybywających do Łodzi turystów i jednodniowych wycieczkowiczów zajmowało się w różnym zakresie wiele instytucji reprezentujących niemal wszystkie działy gospodarki. Identyfikowanie turystyki wyłącznie z działem zakwaterowanie i gastronomia jest dalece niepełne. W dziale tym pracowało w podmiotach zatrudniających 9 i więcej osób około 3,4 tys., a dalsze 1,6 tys. osób prowadziło własną działalność gospodarczą z reguły w małych firmach. Łączną liczbę pracujących w dziale zakwaterowanie i gastronomia określono na około 5 tys. osób, tj. na 1,7% udziału. W dziale tym funkcjonowało nieco ponad 2,3 tys. podmiotów (tj. 2,6% ogółu). Niewiele firm zatrudniało powyżej 9 pracowników. Było to zaledwie 135, ale stanowiły one 3,1% ogółu tych firm. Dominowały małe firmy. Było ich 2,2 tys. (co stanowiło 2,5% ogółu małych firm). Oszacowanie udziału zakwaterowania i gastronomii w wartości dodanej brutto jest niemożliwe ze względu na brak danych na tym poziomie dezagregacji. Warto zauważyć, że dział ten ma bardzo niski prestiż zawodowo-ekonomiczny. Przeciętna płaca była jedną z najniższych w Łodzi i wynosiła 2,1 tys. zł (tj. o 1,7 tys. zł niższą od średniej płacy i aż o ok. 3,5 tys. zł mniej aniżeli w działach najwyżej płatnych w Łodzi). W dużej też części turystów i wycieczkowiczów przybywających do Łodzi obsługiwali pracownicy działu kultury, rozrywki i rekreacji, którego udział w gospodarce miasta był porównywalny z działem zakwaterowanie i gastronomia (poza wyższą o 1,3 tys. zł przeciętną płacą). Bliższe określenie znaczenia pozostałych działów gospodarczych (np. handlu, transportu i in.) w obsłudze napływających do Łodzi gości jest obecnie niemożliwe do wiarygodnego oszacowania, ze względu na brak odpowiednich materiałów źródłowych.

Wkład finansowy pochodzący z obsługi turystów można próbować oszacować na podstawie ich wydatków dokonywanych w Łodzi. Turyści są konsumentami wydającymi więcej, aniżeli przeciętny stały mieszkaniec miasta. Ilustruje to tab. 2.

Tabela 2

Średnie dzienne wydatki gości w Łodzi (w zł)
w latach 2010–2011

Goście	Wydatki w złotych w latach	
	2010	2011
Ogółem	145	168
Turyści	155	201
Wycieczkowicze	130	136
Polacy	136	146
Cudzoziemcy	187	300

Źródło: B. Włodarczyk (2012: 75)

Jednak turysta przebywa w Łodzi krótko, a stały mieszkaniec cały rok. Zatem wielkość wydatków obu typu konsumentów jest nieporównywalna. Szacuje się, że w Łodzi rocznie przebywa mniej więcej tylu turystów ile miasto liczy stałych mieszkańców. Wielkość wydatków turystów wynosi zatem tyle ile Łodzianie wydają w ciągu nie więcej niż jednego tygodnia w roku. Nie wydaje się zatem, aby obecnie wydatki turystów były istotną dźwignią rozwoju miasta. Niemniej jednak wydaje się uzasadniony wniosek, że aktualny udział obsługi turystów i wycieczkowiczów w działalności gospodarczej miasta jest już wyraźnie zauważalny przez wielu przedsiębiorców działających w zakresie zakwaterowania, gastronomii, kultury, rozrywki, rekreacji itp.

4. Baza noclegowa i ruch turystyczny jako wyznacznik funkcji turystycznej miasta

Posiadanie odpowiedniego potencjału turystycznego przez miasto warunkuje przyjazdy turystów i umożliwia ich obsługę. Potencjał ten ujęty w aspekcie przyrodniczym, krajobrazowym i infrastrukturalnym określa wielkość i zróżnicowanie strukturalne podaży turystycznej. Łódź posiada interesującą ofertę turystyczną, na którą składają się: warunki geograficzne w jakich położone jest miasto i jego region, przeszłość historyczna uzewnętrzniająca się w jego układzie urbanistycznym, zabytkach architektury i tradycjach oraz aktualny stan infrastruktury miejskiej warunkujący pełnienie funkcji metropolitalnych, w tym odpowiednie zagospodarowanie turystyczne wraz z odbywającymi się imprezami kulturalnymi, targowymi, sportowymi itp. Potencjał ten pozwala oczekiwać, że do miasta kieruje się odpowiednio duży strumień ruchu turystycznego, motywowany wieloma celami, użytkujący określone przestrzenie miejskie, pochodzący z całego kraju, Europy i świata.

Dla określenia poziomu rozwoju funkcji turystycznej w literaturze przedmiotu wykorzystuje się mierniki ilościowe obliczane na podstawie wielkości bazy noclegowej, którą dysponuje miasto oraz wielkości przybywającego do niego ruchu turystycznego (Warszyńska, Jackowski 1979). Mierniki te stosuje się już od wielu lat. Spotykane są zarówno w opracowaniach starszych, jak i najnowszych dotyczących funkcji turystycznej.

Oficjalnie Łódź dysponowała w 2014 roku 66 obiektami noclegowymi z 7229 miejscami. Blisko połowę tej bazy noclegowej stanowiły hotele (29). Były to z reguły duże obiekty dysponujące łącznie 4965 miejscami. Hotele budżetowe, ekonomiczne (1* i 2*), średniej klasy (3*) i luksusowe (4*) dysponowały w 2014 roku mniej więcej porównywalną liczbą miejsc noclegowych (od około 1,6 tys. do około 1,8 tys.). Pozostałe obiekty noclegowe w postaci nieskateryzowanych hoteli, domów wycieczkowych, schronisk młodzieżowych i dynamicznie rozwijających się hosteli i in. dysponowały w 37 obiektach blisko 2,3 tys. miejsc. W przeliczeniu liczby miejsc noclegowych na 1000 mieszkańców, Łódź (z wartością 10,3) zajmowała wśród dużych miast w Polsce (liczących powyżej 0,5 mln mieszkańców) ostatnie miejsce. Obliczony wskaźnik funkcji turystycznej wg. Baretje'a i Deferta (W_{BD}):

$$W_{BD} = \frac{L_{MN}}{L_M} \cdot 100,$$

gdzie: L_{MN} – liczba miejsc noclegowych, L_M – liczba mieszkańców osiągnął wartość wynoszącą zaledwie 1, co wskazuje na bardzo niski poziom rozwoju tej funkcji. W Łodzi funkcjonuje wiele obiektów noclegowych nie ujmowanych przez statystykę państwową GUS. Inwentaryzacja takich obiektów przeprowadzona na podstawie kwerendy terenowej i stron internetowych pod koniec 2015 roku wskazuje na ich znaczącą liczbę. Obiekty takie posługiwały się nazwą hotel (14), hotelik (5), boutique hotel (3), apart hotel (2), pokoje hotelowe (1). Stosunkowo niewiele z tych obiektów posługiwało się nazwą motel, zajazd, gościniec (5), pensjonat (6), willa (6), dom wycieczkowy (4), schronisko młodzieżowe (2). Znacznie więcej używało nazwy hostel (20), apartamenty noclegowe (35 usługodawców), pokoje gościnne (14), kwatery noclegowe (29). Funkcjonowały też centra konferencyjno-szkoleniowe, -wypoczynkowe, -bankietowe, kompleksy weselno-noclegowe (5) oferujące m.in. noclegi o dość wysokim standardzie, odpowiadającym nawet hotelom trzy gwiazdkowym. Ten nierejestrowany przez GUS sektor bazy noclegowej umożliwiał nocleg znaczącej liczbie gości w dobrych warunkach i przystępnej cenie. W sposób znaczący poszerzał on możliwości zakwaterowania gości w Łodzi. Włączenie pojemności tej bazy noclegowej do obliczenia wskaźnika funkcji turystycznej wg. Baretje'a i Deferta podnosi jego wartość, jednak nadal pozostaje on na poziomie charakteryzującym inicjalną fazę rozwoju funkcji turystycznej.

Określenie liczby gości odwiedzających Łódź jest bardzo trudne. Bieżąca sprawozdawczość z obiektów noclegowych prowadzona przez GUS na formularzu Kt-1 nie obejmuje wszystkich obiektów świadczących usługi noclegowe w mieście. Własne kwerendy pozwalają na przybliżone określenie zaledwie części obiektów noclegowych znajdujących się poza ewidencją statystyczną. Z kolei prowadzone w latach 2009–2011 badania ankietowe ruchu turystycznego w Łodzi i regionie (Włodarczyk 2011, 2012) koncentrowały uwagę na analizie struktury i zachowaniu turystów. Skojarzenie informacji z podanych wyżej źródeł stanowi podstawę szacunku liczby przybywających do Łodzi turystów w ciągu roku. Liczbę gości krajowych nocujących w obiektach noclegowych miasta można szacować na około 0,5 mln, zagranicznych na około 100 tys., co łącznie daje około 600 tys. turystów rocznie nocujących w Łodzi. Miasto odwiedzają również goście przybywający na kilka godzin i z tego powodu nie korzystają z noclegu. Liczbę takich gości krajowych oszacowano na około 320 tys. rocznie, a zagranicznych na około 10 tys. W przedstawionym szacunku niski jest udział turystów i wycieczkowiczów zagranicznych (około 12%). Według niepełnych statystyk GUS udział turystów cudzoziemskich wynosił od 1/5 do 1/4 całości rejestrowanego w obiektach noclegowych ruchu turystycznego. Należy podkreślić, że turyści zagraniczni korzystali zazwyczaj z noclegów w hotelach i obiektach o podobnym standardzie, a te z reguły są rejestrowane przez GUS. Natomiast goście krajowi w znaczącym udziale korzystali z tańszych noclegów w obiektach nierejestrowanych, co znacznie rzadziej dotyczyło turystów zagranicznych. Z tego m.in. mogą wynikać wskazane różnice w udziale cudzoziemców nocujących w Łodzi. W tym zakresie uszczegółowienie statystyk i szacunków liczby turystów zagranicznych przybywających do Łodzi ma duże znaczenie praktyczne. Im wyższy ten udział, tym miasto bardziej znane w świecie, dysponujące atrakcjami turystycznymi (kulturowymi, rozrywkowymi, sportowymi itp.), szerokim i zróżnicowanym zestawem usług metropolitalnych, w wysokim stopniu „umiędzynarodowione” itp. Realna ocena tego segmentu ruchu turystycznego ma dla wizerunku miasta, jego społeczności i gospodarki olbrzymie znaczenie, pozwalające poprawnie ocenić podejmowaną przez miasto działalność promocyjną.

Na podstawie szacunku wielkości ruchu turystycznego przybywającego do Łodzi i liczby spędzonych w nim dni przez turystów i wycieczkowiczów³ obliczono wskaźniki funkcji turystycznej miasta (Warszyńska, Jackowski 1979).

Według Schneidera obliczony na podstawie wzoru wskaźnik wyniósł 85,7.

$$W_S = \frac{L_T}{L_M} \cdot 100$$

³ Goście do Łodzi przybywali na krótko, przeciętnie korzystali z 1,6 noclegu. W sumie wyniosło to 960 tys. udzielonych noclegów. Na podstawie tej wielkości obliczono wskaźnik funkcji turystycznej Charvata.

Według Charvata osiągnął wartość 137,1.

$$W_C = \frac{L_N}{L_M} \cdot 100$$

Według autorskich modyfikacji:

$$W_{Sm} = \frac{L_{TW}}{L_M} \cdot 100, \quad W_{Cm} = \frac{L_{OTW}}{L_M} \cdot 100$$

wskaźnik uzyskał odpowiednio wartość 132,8 i 184,3, gdzie: L_T – liczba turystów korzystających z noclegów (600 tys.), L_M – liczba stałych mieszkańców (700 tys.), L_{TW} – liczba turystów i wycieczkowiczów (930 tys.), L_N – liczba udzielonych noclegów, L_{OTW} – liczba osobodni turystów i wycieczkowiczów (1 290 tys.).

Obliczone wartości wskaźników funkcji turystycznej Schneidera i Charvata zarówno w wersji oryginalnej, jak i w zmodyfikowanej są na tyle niskie, że wskazują zaledwie na początkową fazę rozwoju funkcji turystycznej w Łodzi.

Wyniki badań ankietowych pochodzących z lat 2009–2011 (Włodarczyk 2011, 2012) wyraźnie wskazują, że dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze Łodzi nie stanowiło dotychczas samodzielnego celu motywującego do odwiedzenia miasta. Natomiast jego rola była istotna w powiązaniu z innymi celami podjętych podróży. Duże znaczenie jako samodzielnego, ale także towarzyszącego innym celom przyjazdów do Łodzi miały odwiedziny znajomych, krewnych i miejsc rodzinnych. Z jednej strony miały one charakter podróży sentymentalnych do „swoich korzeni”, a z drugiej były wynikiem („echem”) powojennych i współczesnych migracji. Obecnie Łódź przede wszystkim jest odwiedzana ze względu na pełnione funkcje metropolitalne. Ich wzmocnienie motywować będzie do odwiedzania miasta przez rosnącą liczbę gości, którzy podczas pobytu w Łodzi będą mogli w większym niż dotychczas zakresie zainteresować się jej dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym i z czasem rola tego dziedzictwa jako motywu przyjazdu do Łodzi może wzrastać. Nadal jednak usługowe instytucje wielkomiejskie miały przeważający udział w zagospodarowaniu czasu wolnego turystów podczas ich pobytu w Łodzi.

5. Wnioski

W wielu studiach zagranicznych i krajowych panuje pogląd o ważnym wpływie turystyki na gospodarkę dużych miast. Wskazuje się na turystykę jako na ważną działalność gospodarczą prowadzącą do rewitalizacji i rozwoju dużych miast (a w ich obrębie wielu dzielnic) przeżywających współcześnie poważny kryzys. Tymczasem brakuje studiów empirycznych potwierdzających lub obalających ten

pogląd. Stąd też na przykładzie Łodzi, dużego miasta przemysłowego przeżywającego od blisko ćwierćwiecza kryzys, podjęto próbę empirycznego określenia znaczenia turystyki w jej strukturze funkcjonalnej.

Na podstawie danych o liczbie pracujących, podmiotów gospodarczych i wartości dodanej brutto analizowanych wg sektorów gospodarczych określono Łódź jako miasto o dominującej funkcji usługowej (o wyraźnej przewadze usług metropolitalnych) z udziałem przemysłu. Użyte dane (tab. 1), z niewielkimi odchyleniami, jednoznacznie potwierdziły dominujące znaczenie usług w strukturze funkcjonalnej Łodzi. Z kolei podjęta próba empirycznego określenia miejsca turystyki w strukturze funkcjonalnej miasta na podstawie liczby pracujących i podmiotów gospodarczych wskazała na marginalną jej rolę w gospodarce miasta. Z kolei brak danych odnośnie wartości dodanej brutto dotyczących działu zakwaterowanie i gastronomia oraz kultury, rozrywki i rekreacji uniemożliwia ocenę ich znaczenia gospodarczego. Pośrednio, liczba i wielkość wydatków turystów wskazuje na pewne ich znaczenie dla przedsiębiorców ich obsługujących, ale jednocześnie marginalne dla całej gospodarki miasta. Tradycyjnie wykorzystywane wskaźniki funkcji turystycznej w przypadku Łodzi również nie dały pozytywnego rezultatu. Z obliczonych wartości wskaźników wynika, że funkcja turystyczna w Łodzi znajduje się w inicjalnej fazie rozwoju. Potwierdziła się zatem konstatacja G. Ashworth'a i S.J. Page'a (2011), że turystyka wyraźnie potrzebuje różnorodnych, elastycznych i dostępnych produktów turystycznych, które zapewnia duże miasto. Jednak wcale nie jest oczywistym, że duże miasta żyją lub muszą żyć z turystyki.

LITERATURA

- Ashworth G., Page S.J., 2011, *Urban tourism research: Recent progress and current paradoxes*, „Tourism Management”, 3, s. 1–15.
- Baranowski B., Fijołek J. (red.), 1980, *Łódź. Dzieje miasta*, t. 1, *Do 1918 r.*, Warszawa–Łódź.
- Ginsbert A., 1962, *Łódź. Studium monograficzne*, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz J., Dyba W., Marcińczak Sz., Tanaś S., 2008, *Zagospodarowanie terenów rekreacyjnych w Łodzi. Plany, perspektywy*, ŁTN, Łódź.
- Kaczmarek J., Liszewski S., Włodarczyk B., 2006, *Strategia rozwoju turystyki w Łodzi*, ŁTN, Łódź.
- Kielczewska-Zaleska M., 1972, *Geografia osadnictwa*, PWN, Warszawa.
- Koter M., 1969, *Geneza układu przestrzennego Łodzi przemysłowej*, „Prace Geograficzne”, 79, Warszawa.
- Koter M., Liszewski S., Suliborski A., 2000, *Łódź i region Polski Środkowej*, ŁTN, Łódź.
- Krakowiak B., Latosińska J., 2011, *Zabytkowa przestrzeń miasta na przykładzie Łodzi. Stan obecny i możliwości wykorzystania*, [w:] Durydiwka M., Duda-Gromada (red.), *Przestrzeń turystyczna. Czynniki, różnorodność, zmiany*, Wydawnictwo IGiSR UW, s. 157–163.

- Liszewski S., 1977, *Tereny miejskie a struktura przestrzenna Łodzi*, „Acta Universitatis Lodziensis”, Łódź.
- Liszewski S., 1999, *Przestrzeń turystyczna miasta (przykład Łodzi)*, „Turyzm”, 9(1), s. 51–73.
- Liszewski S., 2001, *Ewolucja funkcjonalna Łodzi*, [w:] Liszewski S. (red.), *Funkcja regionalna Łodzi i jej rola w kształtowaniu województwa. Zarys monografii województwa łódzkiego*, ŁTN, Łódź, s. 29–46.
- Liszewski S., 2006, *Powstanie i rozwój geografii turystyki w Łodzi*, „Turyzm”, 16(2), s. 153–182.
- Liszewski S., 2008, *Miasto jako przedmiot badań geografii turystyki w Polsce*, „Turyzm”, 18(1), s. 27–38.
- Liszewski S. (red.), 2009, *Łódź. Monografia miasta*, ŁTN, Łódź.
- Maik W., 1992, *Podstawy geografii miast*, Skrypty i teksty pomocnicze UMK, Toruń.
- Maik W., 2012, *Podstawy teoretyczno-metodologiczne studiów geograficzno-miejskich. Studium z metodologii geografii miast*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- Matczak A., 1996, *Funkcja turystyczna w dużych miastach przemysłowych na przykładzie Łodzi*, [w:] *Polska w Europie Bałtyckiej*, 45 Zjazd Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Słupsk–Ustka, 18–21 września 1996, s. 325–328.
- Matczak A., 2002, *Efektywność wykorzystania rejestrowanych obiektów noclegowych w Łodzi w latach 1979–2000*, „Turyzm”, 12(2), s. 65–78.
- Matczak A., 2011, *Turystyczna baza noclegowa Łodzi w latach 1979–2009*, [w:] Włodarczyk B. (red.), *Księga jubileuszowa w 70. Rocznicę urodzin Profesora Stanisława Liszewskiego*, Wydawnictwo UŁ, Łódź, s. 287–296.
- Milewska M., 2003, *Łódzkie puby jako atrakcja turystyczna miasta w opinii mieszkańców i osób przyjeżdżających do Łodzi*, „Turystyka i Hotelarstwo”, 3, Wydawnictwo WSTiH w Łodzi, Łódź.
- Milewska M., Włodarczyk B., 2004, *Historia hotelarstwa w Łodzi*, „Turystyka i Hotelarstwo”, 5, Wydawnictwo PSTiH w Łodzi, Łódź, s. 55–94.
- Plan rozwoju lokalnego Łodzi na lata 2007–2013*, 2007, Łódź.
- Statystyka Łodzi*, 2014, Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Łodzi*, 2009, Łódź.
- Suliborski A., 1992, *Geneza procesów przemian funkcji i struktury funkcjonalnej Łodzi*, Kronika m. Łodzi, z. 1.
- Suliborski A., 2010, *Funkcjonalizm w polskiej geografii miast. Studia nad genezą i pojęciem funkcji*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Szymańska D., 2013, *Geografia osadnictwa*, PWN, Warszawa.
- Warszyńska J., Jackowski A., 1979, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa.
- Włodarczyk B. (red.), 2011, *Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2010 r.*, ROT WŁ, Łódź.
- Włodarczyk B. (red.), 2012, *Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2011 r.*, ROT WŁ, Łódź.

TOURISM IN THE FUNCTIONAL STRUCTURE OF A BIG CITY THE CASE OF ŁÓDŹ

Summary Data on the number of employees, business entities and added gross value is analyzed against basic economic sectors. The analysis confirms the dominating role of the service sector in the functional structure of Łódź (with the clear predominance of metropolitan services). Łódź has been described as a city with dominant service function, together with a contribution from industry. An attempt of the empirical determination of the place of tourism in the functional structure of Łódź has been made on the basis of the numbers of employees and business entities. This attempt indicates the marginal role of tourism in the economy of the city. The lack of an appropriate disaggregation of data concerning gross values prevented us from using such values in the assessment of the place of tourism in the functional structure of the city. The number and amount of tourists' expenses indirectly point at a certain significance of tourists for entrepreneurs dealing with them, but simultaneously, the marginal role of tourists in the whole economy of the city is observed. The application of classical indicators of tourism function has not succeeded in case of Łódź. The calculated values of such indicators suggest that the tourism function of Łódź is at the initial stage of development. This is in agreement with the observation reported by Ashworth and Page (2011) that tourism evidently needs diverse, flexible and accessible tourism products that are provided by a big city. However, it is not obvious that big cities support or have to support themselves through tourism. Therefore, the view on the important influence of tourism on the economy of big cities still requires confirmation through empirical research.

Keywords Tourism, functional structure, Łódź.

Prof. zw. dr hab. Andrzej Matczak
Instytut Geografii Miast i Turyzmu
Wydział Nauk Geograficznych
Uniwersytet Łódzki
e-mail: andrzej.matczak@geo.uni.lodz.pl